

A Lexicographical Investigation of *Al-sorāh men al-sehāh*

Seyyed Mohammad Sahebi¹

Assistant Professor, Lexicography
Department, Persian Language and
Literature Academy, Tehran, Iran

Abstract

The Arabic–Persian dictionary *Al-sorāh men al-sehāh*, compiled by Jamāl al-Din Abu al-Fazl Mohammad Qarshi, is a concise Persian translation of *Tāj al-loghat va Sehāh al-Arabiyyat* by Abu Nasr Ismail ben Hammād Jowhari (d. 393 AH). Qarshi completed *Al-sorāh men al-sehāh* in Kāshghar in 700 AH. In 1397 SH/2018 CE, Mohammad-Hosayn Heydariān produced a critical edition of *Al-sorāh men al-sehāh*; this edited text forms the basis of the present study. Focusing on the Persian equivalents, this article systematically catalogs the dictionary's rare, prominent, and valuable lexical items. First, the Persian equivalent is recorded as the headword, followed by its Arabic original, or by the Arabic original together with a definition containing the equivalent. When the Arabic source is obscure or archaic, modern equivalents or succinct definitions, drawn from comparative consultation of classical lexica, are supplied. Numerous Persian renderings found in *Al-sorāh men al-sehāh* also appear in earlier and later Arabic–Persian dictionaries, attesting to reciprocal intertextual influences between Qarshi's work and its lexicographical predecessors and successors. To elucidate these diachronic and intertextual networks, each entry is cross-referenced with relevant early Arabic–Persian dictionaries. Finally, a quantitative analysis delineates the intertextual relationships between *Al-*

1. mohammad_sahebi61@yahoo.com (Corresponding Author)

How to cite: Sahebi, M. (2025). A Lexicographical Investigation of *Al-sorāh men al-sehāh*. *Language and Linguistics*, 21(42), 323- 356. doi: DOI: 10.30465/lsi.2026.51929.1810

sorāh men al-sehāh and other early Arabic–Persian dictionaries, shedding light on its place within the broader tradition of bilingual lexicography.

Keywords: *Al-sorāh men al-sehāh*, Jamāl Qarshi, Rare Lexical Units, Intertextuality, Early Arabic–Persian Dictionaries

1. Introduction

Al-sorāh men al-sehāh is an Arabic–Persian dictionary and one of the works of Jamāl al-Dīn Abu al-Faẓl Mohammad ben Omar ben Khāled, known as Jamāl Qarshi (see: Qarshi, 1397: 1/«حزح»; Zāker al-Hosayni, 1382: 12–13, 18). This book is essentially a concise translation of *Tāj al-loghat va Sehāh al-Arabiyyat* by Abu Nasr Ismāʿil ben Hammād Jowhari (d. 393 AH). Qarshi spent a considerable period abridging *Sehāh* and translating its lexical items into Persian, and completed *Al-sorāh men al-sehāh* in 700 AH (see: Qarshi, 1397/2018, pp. 2/2170; Monzavi, 1337/1958, pp. 145, 147).

In 1397/2018 SH, Mohammad-Hosayn Heydariān edited and published *Al-sorāh men al-sehāh*. This edited text serves as the basis of the present research. Focusing on the Persian sections and equivalents, this article records and examines the rare, prominent, and valuable lexical items of this dictionary and, finally, through a quantitative method, discusses the intertextual relationships between *Al-sorāh men al-sehāh* and other early Arabic–Persian dictionaries.

2. Literature Review

Heydariān (1397/2018) in his introduction to *Al-sorāh men al-sehāh*, mentions a number of the text’s Persian “unknown or low-frequency words” and “examples of simple and compound verbal nouns.” He does not, however, provide a comprehensive and rigorous definition of these lexical units, nor does he offer a comparative, intertextual, or statistical examination of them. Instead, he merely presents a brief alphabetical list of low-frequency equivalents together with their Arabic originals.

Sāhebi (1402/2023), in an article, discusses the method of editing *Al-sorāh men al-sehāh* from a critical perspective. He examines Heydariān’s errors and misreading’s by consulting the manuscripts used by him and offers his own proposed correct readings. He notes discrepancies and inconsistencies between the readings of the printed text and those of the manuscripts, and points to some of the defects and shortcomings of the edited text in comparison with the manuscript witnesses.

3. Methodology

In this study, the low-frequency words recorded in *Al-sorāh men al-sehāh* as equivalents of Arabic headwords are presented and examined in alphabetical order. In each case, the Persian equivalent is first given as the headword, followed by its Arabic original, or by the Arabic original together with a definition containing the equivalent. Unfamiliar Persian words have been vocalized on the basis of the printed text of *Al-sorāh men al-sehāh*, its manuscripts, and Persian dictionaries. Whenever the Arabic original is not sufficiently clear, explicit, or familiar, a modern definition or synonym has been provided for each lexical unit through consultation of other dictionaries and sources.

Some of the low-frequency Persian equivalents found in *Al-sorāh men al-sehāh* are also attested in Arabic–Persian dictionaries composed both before and after it. To demonstrate these intertextual relationships, references to other early Arabic–Persian dictionaries are cited in the documentation of each entry.

4. Results

Table 1 presents those Arabic–Persian dictionaries that predate *Al-sorāh men al-sehāh* and share with it at least three low-frequency equivalents in the sense intended by Qarshi. The table lists both the number of similar cases and the degree of overlap expressed as a percentage (for the dates of composition or transcription of these works, see: Karamaini, 1385/2006, front cover; Monzavi, 1337/1958, pp. 11, 19–27, 42–43, 65–69, 136–138; Mohaqeq, 1382/2003, p. 13).

Those early Arabic–Persian dictionaries compiled after *Al-sorāh men al-sehāh* that likewise share at least three low-frequency equivalents with it in the sense intended by Qarshi are presented in Table 2 (for the dates of composition of these works, see: Monzavi, 1337/1958, pp. 152, 169–171, 246; Mohtadi, 1393/2014, pp. 45–47).

Table 1

*Classical Arabic–Persian Dictionaries Predating *Al-sorāh men al-sehāh* and Their Degree of Lexical Overlap*

Title	Number of similar cases	Degree of similarity
<i>Tāj al-asāmi</i>	25	27.17%
<i>Takmelat al-asnāf of Karamaini</i>	34	36.95%
<i>Dastur al-loghat and al-merqāt of Adib Natanzi</i>	5	5.43%
<i>Qānun al-adab of Taflisi</i>	4	4.34%
<i>Ketāb al-masāder of Zuzani</i>	4	4.34%
<i>Lesān al-tanzil</i>	3	3.26%
<i>Moqaddamat al-adab of Zamakhshari</i>	17	18.47%

Table 2

*Classical Arabic–Persian Dictionaries Postdating *Al-sorāh men al-sehāh* and Their Degree of Lexical Overlap*

Title	Number of similar cases	Degree of similarity
<i>Kholāsāt al-loghāt of Jonābezi</i>	6	4.65%
<i>Dastur al-ekhvān of Dahhār</i>	13	10.07%
<i>Montahā al-arab of Safipuri</i>	110	85.27%

5. Conclusion

Some of the low-frequency Persian equivalents found in *Al-sorāh men al-sehāh* are also attested in Arabic–Persian dictionaries compiled both before and after it. This suggests that the author of *Al-sorāh men al-sehāh* was probably influenced by earlier dictionaries and that *Al-sorāh men al-sehāh* itself, in turn, influenced later lexicographical works. If rare words are taken as the statistical sample, it may be concluded that *Al-sorāh men al-sehāh*'s indebtedness to *Takmelat al-asnāf* and *Tāj al-asāmi*, as well as its influence on *Montahā al-arab*, is significant and worthy of closer examination in future research. Moreover, it should be noted that *Al-sorāh men al-sehāh* exhibits the highest degree of intertextual relations with *Montahā al-arab*.

Bibliography

Adib Natanzi, Badi' al-Zamān Abu 'Abdollāh Hosayn. (1384/2005). *Dastur al-loghat* ('Ali Ardalān Javān, Ed.). Beh-Nashr. [In Persian]

- Adib Natanzi, Badi' al-Zamān Abu 'Abdollāh Hosayn. (1346/1967). *Al-merqāt* (Seyyed Ja'far Sajjādi, Ed.). Bonyād-e Farhang-e Irān. [In Persian]
- Dahhār, Qāzi Khān Badr Mohammad. (1349–1350/1970–1971). *Dastur al-ekhvān* (Sa'id Najafi Asadollāhi, Ed.). Bonyād-e Farhang-e Irān. [In Persian]
- Heydariān, Mohammad-Hosayn. (1397/2018). Introduction. In Jamāl al-Dīn Abu al-Fazl Mohammad ben Omar ben Khāled Qarshi, *Al-sorāh men al-sehāh* (Mohammad-Hosayn Heydariān, Ed.). Anjoman-e Āthār va Mafākher-e Farhangī. [In Persian]
- Jonābezi, Mohammad Mo'men ben Abu al-Hasan. (1393/2014). *Kholāsāt al-loghāt* (Hosayn Mohtadi, Ed.). Majma'-e Zakhāyer-e Eslāmi. [In Persian]
- Karamaini, 'Ali ben Mohammad ben Sa'id. (1385/2006). *Takmelat al-asnāf* ('Ali Ravāqi, Ed.). Anjoman-e Āthār va Mafākher-e Farhangī. [In Persian]
- Lesān al-tanzil*. (1382/2003). Mahdi Mohaqeq (Ed.). Elmi va Farhangī. [In Persian]
- Mohaqeq, Mahdi. (1382/2003). Introduction. In *Lesān al-tanzil*. Mahdi Mohaqeq (Ed.). 'Elmi va Farhangī. [In Persian]
- Mohtadi, Hosayn. (1393/2014). Introduction. In Mohammad Mo'men ben Abu al-Hasan Jonābezi, *Kholāsāt al-loghāt* (Hosayn Mohtadi, Ed.). Majma'-e Zakhāyer-e Eslāmi. [In Persian]
- Monzavi, A. (1337/1958). *Arabic-to-Persian dictionaries*. University of Tehran. [In Persian]
- Qarshi, Jamāl al-Dīn Abu al-Fazl Mohammad ben Omar ben Khāled. (1382/2003). 'Orāzat al-'Arūziyyin (Mohsen Zāker al-Hosayni, Ed.). *Nāmeḥ-ye Farhangestān*, Supplement 13. [In Persian]
- Qarshi, Jamāl al-Dīn Abu al-Fazl Mohammad ben Omar ben Khāled. (1397/2018). *Al-sorāh men al-sehāh* (Mohammad-Hosayn Heydariān, Ed.). Anjoman-e Āthār va Mafākher-e Farhangī. [In Persian]
- Safipuri, 'Abd al-Rahim ben 'Abd al-Karim. (1397/2018). *Montahā al-arab fī loghāt al-Arab: Arabic-Persian* ('Alirezā Hājiān-Nezhād, Ed.). Sokhan. [In Persian]
- Sāhebi, Sayyed Mohammad. (1402/2023). A critique of the edition of *Al-sorāh men al-sehāh*. *Kohan-Nāmeḥ-ye Adab-e Pārsi*, 14(2), 197–229. <https://doi.org/10.30465/CPL.2023.41615.3108>.
- Tāj al-asāmi*. (1367/1988). 'Ali Owsat Ebrāhimi (Ed.). Markaz-e Nashr-e Dāneshgāhi. [In Persian]
- Taflisi, Abu al-Fazl Hobaysh ben Ebrāhim ben Mohammad. (1350–1351/1971–1972). *Qānun al-adab* (Gholām-Rezā Tāher, Ed.). Bonyād-e Farhang-e Irān. [In Persian]
- Zāker al-Hosayni, Mohsen. (1382/2003). Introduction. In Jamāl al-Dīn Abu al-Fazl Mohammad ben Omar ben Khāled Qarshi, 'Orāzat al-'Arūziyyin (Mohsen Zāker al-Hosayni, Ed.). *Nāmeḥ-ye Farhangestān*, Supplement 13. [In Persian]

- Zamakhshari, Jārallāh Abu al-Qāsem Mahmud. (1386/2007). *Moqaddamat al-adab: Based on the Leipzig 1843 edition* (Mahdi Mohaqqueq, Intro.). Institute of Islamic Studies, University of Tehran–McGill University. [In Persian]
- Zuzani, Abu ‘Abdollāh Hosayn ben Ahmad. (1374/1995). *Ketāb al-masāder* (Taqi Binesh, Ed.). Alborz. [In Persian]

پژوهشی در الصّراح من الصّاح

محمد صاحبی

استادیار، گروه فرهنگ‌نویسی، فرهنگستان زبان و ادب فارسی، تهران، ایران

چکیده

فرهنگ عربی-فارسی الصّراح من الصّاح یکی از کتاب‌های جمال‌الدین ابوالفضل محمد قرشی و ترجمه‌ای ملخص از تاج‌اللغة و صحاح‌العریة اثر ابونصر اسماعیل بن حماد جوهری است. قرشی این فرهنگ را در سال ۷۰۰ ق در کاشغر ماوراءالنهر به‌تمام رساند. محمدحسین حیدریان در ۱۳۹۷ ش، الصّراح من الصّاح را تصحیح و در دو مجلد منتشر کرد؛ این متن مصحح مبنای پژوهش پیش رو است. در این مقاله با تمرکز بر بخش‌ها و برابرهادهای فارسی، واحدهای واژگانی کم‌کاربرد، برجسته و ارزنده این فرهنگ، به ترتیب الفبایی، ثبت و بررسی شده‌است؛ نخست معادل فارسی در قالب سرواژه، و سپس اصل عربی آن، یا اصل عربی همراه با تعریف حاوی برابرهادهای ثبت گردیده‌است و در صورت واضح و آشنا نبودن اصل عربی، با مراجعه به دیگر فرهنگ‌ها و منابع، تعریف یا مترادفی امروزی برای هر واحد واژگانی ارائه شده‌است. برخی از معادل‌های فارسی کم‌کاربرد و نادر صراح در فرهنگ‌های عربی-فارسی پیش و پس از آن ضبط شده‌اند؛ این نکته نشان می‌دهد که احتمالاً مؤلف صراح از فرهنگ‌های پیش از خود تأثیر پذیرفته و صراح نیز بر فرهنگ‌های پس از خود تأثیر گذاشته‌است. برای نشان دادن این روابط بینامتنی، در ارجاعات هر مدخل به دیگر فرهنگ‌های کهن عربی-فارسی استناد شده‌است. در پایان مقاله، به‌روش آماری، روابط بینامتنی صراح با سایر فرهنگ‌های عربی-فارسی قدیمی تحلیل گردیده‌است.

کلیدواژه: الصّراح من الصّاح، جمال قرشی، واحدهای واژگانی کم‌کاربرد، روابط بینامتنی، فرهنگ‌های عربی-فارسی قدیمی.

۱- مقدمه

الصّراح من الصّاح مشهور به *صراح اللّغة* یا *صراح* فرهنگی عربی-فارسی و یکی از آثار جمال‌الدین ابوالفضل محمدبن عمر بن خالد مشهور به جمال قرشی است (نک: قرشی، ۱۳۹۷: ۱/«ح ح ح»؛ ذاکرالحسینی، ۱۳۸۲: دوازده-سیزده، هجده). این کتاب در اصل ترجمه‌ای ملخص از *تاج اللّغة* و *صاح العربیة* مشهور به *صاح اللّغة* و *صاح* اثر ابونصر اسماعیل بن حماد جوهری (متوفی ۳۹۳ق) است. قرشی در گنجینه کتاب‌های مدرسه صاحبیه برهانیة مسعودیه (واقع در کاشغر ماوراءالنهر)، به نسخه‌ای مصحح از *صاح* دست یافت و به تلخیص *صاح*، به شیوه کوتاه‌سازی (نه انتخاب و گزینش) و ترجمه مفردات واژه‌های آن به فارسی پرداخت. او تألیف و تسوید *صراح* را در شانزدهم صفر سال ۶۸۱ق در کاشغر به انجام رسانید و در بیست‌وسوم ذی‌قعدة ۷۰۰ق در همان شهر، نسخه‌ای دیگر از آن را انتساخت یا پاک‌نویس کرد (نک: قرشی، ۱۳۹۷: ۱/«ح ح ح»-«ز ز ز»، ۲۱۷۰؛ منزوی، ۱۳۳۷: ۱۴۵، ۱۴۷؛ ذاکرالحسینی، ۱۳۸۲: هجده-نوزده).

محمدحسین حیدریان در ۱۳۹۷ش، *الصّراح من الصّاح* را تصحیح و به همراه ترجمه بخش‌های عربی و افزوده‌هایی در دو مجلد منتشر کرد. این متن مصحح مبنای پژوهش پیش رو است. در این مقاله، با تمرکز بر بخش‌ها و برابرنهادهای فارسی، واحدهای واژگانی کم‌کاربرد، برجسته و ارزنده این فرهنگ را برمی‌رسیم و در پایان به روش آماری، از روابط بینامتنی *صراح* با دیگر فرهنگ‌های عربی-فارسی قدیمی سخن می‌گوییم.

برای اطمینان از درستی ضبط مصحح و تصحیح اشتباهات احتمالی او، همه صفحه‌های متن چاپی با متن *صاح جوهری* (تصحیح عطار، ۱۳۷۶ق) و نیز با دو نسخه خطی مورد استفاده حیدریان مقابله گردید؛ این دست‌نویس‌ها عبارت‌اند از:

۱. نسخه مدرسه نمازی خوی به شماره ۴۲، که به نظر مصحح در سال ۷۴۸ق کتابت شده، نسخه اساس حیدریان بوده و در این مقاله، نشانه اختصاری آن «نمازی» است. ۲. دست‌نویس کتابخانه مجلس سنا به شماره ۴۴۶، که متعلق به سده هشتم هجری است و در این مقاله، نشانه اختصاری آن «سنا» است (نک: حیدریان، ۱۳۹۷: ۱/«س س»-«ف ف»؛ درایتی، ۱۳۸۹: ۱۱۵/۷-۱۱۶). در این مقاله، از یک چاپ سنگی *صراح* نیز، که به تصحیح محمد شفیع بن محمد سعید در کانپور منتشر شده و متنی کمابیش منقح است، با نشانه اختصاری «سنگی» بهره برده‌ایم.

۲. پیشینه پژوهش

حیدریان (۱۳۹۷: ۱/ «ز»- «ک» در مقدمه خود بر *الصراح من الصحاح* تعدادی از «واژگان ناشناخته یا کم‌کاربرد» و «نمونه‌هایی از مصادر ساده و مرکب» فارسی این متن را ذکر کرده‌است، اما به تعریف جامع و مانع، بررسی و تحلیل مقایسه‌ای، بینامتنی و آماری این واحدهای واژگانی نپرداخته و تنها به ارائه فهرستی الفبایی و مجمل از برابرهادهای کم‌کاربرد و اصل عربی آن‌ها اکتفا کرده و برای توضیح و مشخص نمودن معنای دقیق واژه‌ها به هیچ منبعی مراجعه نکرده‌است.

در ضمن، ایشان ملاک‌های خود را برای غریب و نادر شمردن این واحدهای واژگانی مشخص ننموده و همچنین برخی از واژه‌ها و کلمات را به صورت نادرست یا متفاوت با نسخ خطی ضبط کرده که این امر باعث از دست رفتن بعضی از اطلاعات لغوی مهم و تاریخی متن شده‌است. صاحبی (۱۴۰۲) در مقاله‌ای از شیوه تصحیح *صراح* با دیدی انتقادی سخن گفته‌است. اشتباهات و نادرست‌خوانی‌های حیدریان را با مراجعه به نسخ مورد استفاده او بررسی کرده و صورت صحیح پیشنهادی خود را ارائه نموده‌است؛ اختلافات و ناهماهنگی‌های ضبط متن چاپی با ضبط دستنویس‌ها را متذکر شده و به برخی از نقایص و کمبودهای متن مصحح در مقایسه با نسخه‌ها اشاره نموده‌است. در تصحیح اغلاط و ناهماهنگی‌های متن چاپی *صراح* و رفع کاستی‌های آن به این مقاله نیز نظر داشته‌ایم.

۳. روش پژوهش

جمال قرشی دانشمندی لغت‌دان و ادیبی مسلط بر دو زبان فارسی و عربی بود. در *الصراح من الصحاح* ویژگی‌های لغوی برجسته و اطلاعات زبانی ارزنده فراوانی وجود دارد؛ بسیاری از واژه‌های کم‌کاربرد فارسی در فرهنگ‌های کهن عربی-فارسی، از جمله *صراح*، ضبط شده و می‌توان با مراجعه به اصل عربی واژه و فرهنگ‌های عربی، معنای دقیق آن‌ها را مشخص کرد. در این پژوهش، واژه‌های کم‌کاربردی را که در قالب معادل مدخل‌های عربی در *صراح* ثبت شده‌اند، به ترتیب الفبایی بررسی می‌کنیم؛ در مقاله پیش رو، منظور از کم‌کاربرد و نادر واحدی واژگانی است که حائز یک شرط از شروط ذیل باشد:

الف) در *لغت‌نامه* (دهخدا، ۱۳۷۷) مندرج نباشد.

ب) در *لغت‌نامه*، بدون شاهد ضبط شده باشد.

ج) در معنی مذکور در *صراح*، در *لغت‌نامه* نیامده باشد و یا شاهی نداشته باشد.

در این مقاله، نخست معادل فارسی، در قالب سرواژه، و سپس اصل عربی آن، یا اصل عربی همراه با تعریف حاوی برابرهادهای ثبت گردیده‌است. واژه‌های ناآشنای فارسی با استفاده از متن

چاپی یا نسخه‌های *صرّاح* و فرهنگ‌های فارسی، مشکول شده‌است. در صورت واضح، رسا و آشنا نبودنِ اصل عربی، با مراجعه به دیگر فرهنگ‌ها و منابع، تعریف یا مترادفی امروزی برای هر واحد واژگانی ارائه شده‌است؛ این تعاریف با نشانهٔ ● مشخص شده‌اند. گونه‌های دیگر هر واژهٔ فارسی که در *صرّاح* (چاپی، دست‌نویس‌ها و سنگی) موجود است، و نیز تلفظ‌های مختلف آن‌ها پس از نشانهٔ (/) درج گردیده‌است. اگر مصدري ثبت شده باشد، واژه‌های مشتق از آن در قالب مدخل مستقل ثبت نشده و پس از تعریف و بررسیِ مصدرِ یادشده، به واژه‌های مشتق از آن، با استفاده از نشانهٔ «■ مشتق» اشاره شده‌است.

برخی از معادل‌های کم‌کاربرد فارسی *صرّاح* در فرهنگ‌های عربی-فارسی پیش و پس از آن ضبط شده‌اند؛ این نکته نشان می‌دهد که احتمالاً مؤلف *صرّاح* از فرهنگ‌های پیش از خود تأثیر پذیرفته و *صرّاح* نیز بر فرهنگ‌های پس از خود تأثیر گذاشته‌است. برای نشان دادن این روابط بینامتنی، در ارجاعات هر مدخل، پس از کوتاه‌نوشت «قس» به دیگر فرهنگ‌های کهن عربی-فارسی استناد شده‌است. در این پژوهش از پیکرهٔ گروه فرهنگ‌نویسی فرهنگستان زبان و ادب فارسی نیز استفاده گردیده‌است.

۴. واحدهای واژگانی کم‌کاربرد و ارزندهٔ *صرّاح*

آبدان: مَثَانَةٌ (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۲۰/۱؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: ادیب نطنزی، ۱۳۴۶: ۱۶؛ تفلّیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۶۲۱/۳؛ تاج‌الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۵۷؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۳۵۵؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۵۸/۴؛ همگی ذیل «مَثَانَةٌ».)

میرشمسی، ۱۳۸۱؛ صادقی، ۱۳۹۲؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۸۸/۱؛ ذیل «محضاً و محضاء»؛ تاج‌الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۲۲؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۴۵۲/۲؛ هردو ذیل «مِسْعَر».)

آردهاله: نَفِیْتَه؛ سَخِیْنَه (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۴۱/۱، ۱۷۶۶/۲.)

آتش‌کاو: مِحْضَب؛ مِسْعَر؛ مِفَاد؛ مِحْرَاک؛ مِحْضَاء (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۳/۱، ۴۸۸، ۸۷۶، ۱۳۲۵/۲، ۱۹۲۳؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۱۳/۱.)

● وسیله‌ای فلزی یا چوبی برای زیرورو و جابه‌جا کردن، به هم زدن و برافروختن آتش (جوهری، ۱۳۷۶: ۶۸۴/۲؛ ازهری، ۱۴۲۱: ۵۳/۲؛ هردو ذیل «سعر»؛ رواقی و

● غذایی رقیق که از آرد و روغن، یا آب و شیر، یا آرد و خرما فراهم می‌کردند (برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ ذیل «آردتوله و آردهاله»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۱۷/۲؛ ذیل «سَخِیْنَه»؛ صادقی، ۱۳۹۲؛ قس: میدانی، ۱۳۸۲: ۳۲۳/۱؛ کردی نیشابوری، ۲۵۳۵: ۱۴۲؛ ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۴۰۲؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۳۰/۱؛

آشام: ۱. «جرعة: یک آشام از آب و شراب» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۰۳۱/۲؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۴۳۲/۱، ذیل «جرعة»).

۲. حَرِيقَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۳۴/۲).

● کاجی (کرمینی، ۱۳۸۵: ۱۵۸/۱، ذیل «حریقَة»؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۵۵۸/۳، ذیل «قَرَر»).

آکس: مِخْرَاش؛ مِخْجَن (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۷۷/۱، سنا: پ-۲۳۵؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۰۰۴/۳).

● عصا یا چوب سرکج، مانند چوگان (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۰۹۷/۵؛ فراهیدی، ۱۴۰۹: ۸۱/۳؛ ابن درید، ۱۹۸۸: ۴۴۲/۱؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۰۸/۱۳؛ مرتضی زبیدی، ۱۴۱۴: ۱۳۱/۱۸، همگی ذیل «حجن»؛ ابن اثیر، ۱۳۶۷: ۲۲/۲؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۲۹۳/۶؛ مرتضی زبیدی، ۱۴۱۴: ۱۰۵/۹، همگی ذیل «خرش»؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۵۹۲/۳؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۵۲؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۵۶۰/۱، همگی ذیل «محجن»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۵۷۵/۱، ۷۹۹، ذیل «محجن»، «مخراش»؛ نیز نک: رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ۱۳۸۱؛ ذیل «آکسه»؛ صادقی، ۱۳۹۲: ۱۳۹۲؛ ذیل «آکج»، «آکس»، «آکسه»^۱.

زمخشری، ۱۳۸۶: ۵۹، همگی ذیل «سَخِينَة»؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۲۸۷/۱، ذیل «نَفِیْتَة»؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۲۲۱؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۲۰۶، هردو ذیل «رَغِیْدَة».

آروغ دادن: تَجَشُّؤ؛ قَش (قرشی، ۱۳۹۷: ۱/۷، ۸۸۶).

● آروغ زدن (دهخدا، ۱۳۷۷: ۴۵۱/۱، ذیل «آروغ»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۴۵۱/۱، ذیل «تَجَشُّؤ»).

آزَدَن / آزَدَن: «تنویر: ... دست به سوزن آزدن و نیل ریختن بر وی تا نشان ماند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۶۷/۱؛ نیز نک: همان: ۶۶۱/۱).

● (درمورد سوزن و مانند آن) فروبردن و ایجاد زخم یا سوراخ در جایی از بدن به وسیله آن (صادقی، ۱۳۹۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۸۳۹/۲؛ برهان، ۱۳۴۲؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۲۴۶/۴، ذیل «تنویر»).

آسوده شدن: «قُبُوب: ... آسوده شدن گوشت و پوست و خرما» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۶۵/۱).

● خشک، بی آب و کهنه شدن (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۹۷/۱؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۶۵۹/۱، هردو ذیل «قُب»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۵۰۹/۳، ذیل «قُبُوب»؛ صادقی، ۱۳۹۲: ۲۵۰۹/۳، ذیل «آسوده»).

منتهی/لارب با تلفظی متفاوت آمده است: «مَقْمَعَة» عمود آهنی و آکس که بدان پیل رانند و چوبی است

۱. در تکملة الاصناف به صورت آکسه ثبت شده است (کرمینی، ۱۳۸۵: ۶۶۶/۱، ذیل «محجن» در

آگنه / آگنه: حَشَو (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۹۲۱/۲؛ سنگی: ۵۴۳).

● توده‌ای از پشم، پنبه، پَر و مانند آن‌ها که آستر لحاف و بعضی لباس‌ها را با آن پُر می‌کردند (صادقی، ۱۳۹۲: دهخدا، ۱۳۷۷: قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۱۵۲/۱؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۱۳۷، هردو ذیل «حشو»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۴۰۵/۴، ذیل «هَتیان»).

آلایش [متن: آلاش؛ تصحیح از نمازی: ۳۳۹؛ سنا: ر-۲۷۶؛ سنگی: ۳۰۲]: بِالْوَعَةِ (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۰۲۶/۲).

● چاه آب‌ریز سرتنگ که آب باران، برف و ... در آن جمع می‌شود (ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۱۶۳؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۴۴/۱، هردو ذیل «بالوغة»؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۱/۱، ذیل «بلوغة و بالوغة و بَلَاة»).

آهن‌آماج: مِقْلَب؛ سَكَّة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۷۵/۱، ۱۳۳۵/۲).

● وسیله‌ای آهنی برای زیرورو کردن زمین در کشاورزی (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۰۵/۱؛ قس: دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۶۰۵/۱، ذیل «مکرب»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۴۸۱/۲، ذیل «سَكَّة»).

که آن را بر سر مردم زنند» (صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۶۷۸/۳-۲۶۷۹).

۱. /النَّج «ریشه گیاهی شبیه به زردک» است (دهخدا، ۱۳۷۷)، اما /النَّج به‌عنوان مترادف «زعرور» شاهدی دارد (نک: رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱) و

اسپ‌نمه [متن اسب‌نمه؛ تصحیح از نمازی: ۳۷۶]: تَجْفَاف (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۴۳/۲).

● برگستوان (زمخشری، ۱۳۸۶: ۷۱، ذیل «تجفاف»؛ دهخدا، ۱۳۷۷).

آلج [متن: النج؛ تصحیح از نمازی: ۲۱۴؛ سنا: پ-۱۶۳؛ سنگی: ۱۷۸]: زُعُرُور (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۴۰/۱).

● زالزالک یا آلوچه کوهی (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۷۷، ذیل «النج»، «زعرور»؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۳۱۴/۲، ذیل «زعرور»).

آنداو: «أَيُّهْقَان: جَرَجِير دشتی و او را انداو گویند به پارسی» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۲۷/۲).

● شاهی (گیاه) (برهان، ۱۳۴۲؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۱۶/۱؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۱۰۹؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۱۰/۱؛ همگی ذیل «أَيُّهْقَان»؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۱۶؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۹۵، هردو ذیل «جرجیر»).

آنداوه: مَسِيْعَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۰۶۳/۱).

● ماله (برهان، ۱۳۴۲؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۵۲؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۶۵؛

به‌صورت آلج هم کاربرد داشته‌است (نک: زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۹۱؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۲۷۶/۱، هردو ذیل «زعرور»؛ صادقی، ۱۳۹۲)؛ فلذا بدین صورت تصحیح شد.

دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۵۸۲/۱؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۵۶۵/۲، همگی ذیل «مسیعة».

بادِ راغه: صُوَّة (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۰۶-۲۰۰۷).

● بادی که هر لحظه از سمتی می وزد (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۴۰۵/۶؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۳۲/۲، ذیل «صُوَّة»).

باران گریز: وَلَجَة؛ عَالَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۱۹/۱، ۱۴۶۸/۲).

● غار یا سرپناهی که از باران به آنجا می گریختند (جوهری، ۱۳۷۶: ۳۴۷/۱؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۰؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۷۰/۳؛ هردو ذیل «عَالَة»).

بارشکنی: غِیرَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۲۴/۱).

● خواروبار (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۳۷۵/۳، ذیل «غِیرَة»).

بارگیر: مُحَقَّة؛ هودج؛ مَحْمِل (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۴۹/۲، ۱۴۰۰؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۳۴۵/۴؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۴۱۷/۴، ذیل «هودج»).

بازنامه / بژنامه / پژنامه: لَقَب؛ نَبَز (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۹۰/۱، ۸۰۵؛ سنا: پ-۲۱۳؛ نیز نک: رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ ذیل «بازنامه»، «بژنامه»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵:

۶۲۶/۱، ۷۱۵، ذیل «منبوز»، «نَبَز»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۰۸/۴، ذیل «لقب».

باغره / باغره: غُدَّة؛ سَلَعَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۹۰۷/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۰۴۰/۳؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۳۳/۱، ذیل «سَلَعَة».

بتاب: بَهْطَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۹۶۹/۱).

● نوعی خوراکی که از برنج و دوغ و یخ فراهم می آوردند (قرشی، ۱۳۹۷: همانجا؛ نیز نک: دهخدا، ۱۳۷۷).

بتابه (؟): عَصِیدَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۷۸/۱).

● حلوی خرما (جوهری، ۱۳۷۶: ۵۰۹/۲).

برقراخیدن: اقشعرار (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۳۷/۱).

● راست و سیخ شدن مو از ترس، سرما و مانند آن‌ها؛ یا جمع، درهم کشیده، چروکیده و زبر شدن پوست و تغییر رنگ آن؛ یا لرزیدن بدن (جوهری، ۱۳۷۶: ۷۹۲/۲؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۹۵/۵، ذیل «قشعر»؛ فرهنگ مصادر اللغة، ۱۳۷۷: ۴۷۵؛

بخارایی، ۱۳۶۵: ۱۳۶، هردو ذیل «اقشعرار»؛ قیم، ۱۳۸۴: ذیل «اقشعر»؛ برهان، ۱۳۴۲: ذیل «فراخیدن»؛ رشیدی، ۱۳۳۷: ذیل «فراخید»؛ دهخدا، ۱۳۷۷:

۲. در منتهی‌الارب به صورت تباه آمده است (صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۱۳۶/۳، ذیل «عَصِیدَة»).

۱. در منتهی‌الارب به صورت بهتا آمده است (صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۷۷/۱، ذیل «بَهْط»).

پستان کردن: رَدَّة؛ إلماع (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۴۰/۱، ۱۱۰۰/۲).

● پُر شدن پستان زن یا حیوان آبستن از شیر و متورّم شدن آن، کمی پیش از زاییدن (جوهری، ۱۳۷۶: ۴۷۳/۲؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۹۷: ۲۹۲۲/۴؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۴۰/۱، ۱۱۰۰/۲). ذیل «إلماع».

پَک‌مال / پَک‌مال: «مَحَطّ: آهن چرم‌دوزان [متن: چرم‌دوزی، تصحیح از نمازی: ۳۲۲؛ سنا: پ-۲۶۱] که آن را پَک‌مال گویند و بدان خط کشند و نقش کنند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۹۷۲/۱؛ قس: تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۶۰، ذیل «مَحَطَّة»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۶۵۷/۱، ذیل «مَحَطّ»).

پیچه: «کَنَّة: ... پوشش زَبَر [متن: زیر؛ تصحیح از سنگی: ۵۱۷] در خانه، یعنی پیچه» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۰۸/۲؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷: ۱۳۸۵؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۷۲۲/۱؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۹۲، هردو ذیل «نَجاف»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۸۲۶/۴، ذیل «کَنَّة»).

پیشایگی: «نَتَل: کشیدن به پیشایگی» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۰۵/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۰۹۲/۴، ذیل «نَتَل»).

پیشپاره / پیشپاره: شُفّارَج (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۹۹/۱؛ نمازی: ۱۰۰؛ سنگی: ۸۷).

● نوعی حلوا که از آرد و روغن و شیره فراهم می‌آوردند.

قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۶۰۱/۳، ذیل «إقشعرار».

■ مشتق: فراخه (قرشی، ۱۳۹۷: همانجا؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: همانجا). بُریده: خاترة (قرشی، ۱۳۹۷: ۹۳۹/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۰۷۸/۳).

● (درمورد شیر) غلیظ و بسته (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۲۳۰/۴، ذیل «خثر»). بَنه: خیط؛ زیج (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۷۹/۱، ۶۸۴؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۶۰۰/۲، ۷۲۶).

● طناب باریک (دهخدا، ۱۳۷۷). بیچه: «عَرَس: دیواری که میان دو دیوار خانهٔ سرمایی نهند و به نهایت نرسانند و مسقف سازند تا آن خانه گرم‌تر شود و آن را به فارسی بیچه گویند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۳۷/۱؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۰۷۹/۳، ذیل «عرس»).

پاخِسه: «طَرِبَال: پاخِسهٔ برتر دیوار» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۴۹/۲).

● هر رَج و ردیف از سنگ و خشت و مانند آن‌ها در دیوار؛ چینه (رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ذیل «پاخزه»، «پاخسه»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۴۶۸/۱، ذیل «عَرَق»).

پِچَشک / بِچَشک: طَبیب؛ آسِی (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۹/۱، ۱۸۸۱/۲؛ قس: تغلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۴۹/۱، ذیل «اساء»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۰۶/۳، ذیل «طَبیب»).

تلخه: «الغفا: ... دانه که آن را تلخه خوانند که در گندم بیرون آید» (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۴۷/۲؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۴۹۶/۱؛ ذیل «غفاف»: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۸۶/۴، ذیل «مُریاء»).

تَنَنده: عنکبوت (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۷/۱؛ قس: ادیب نطنزی، ۱۳۴۶: ۱۰۸؛ مروزی، ۱۳۶۱: ۱۳۲؛ تراجم/لاعاجم، ۱۳۶۶: ۱۴۸؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۷۷؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۵۴/۳، همگی ذیل «عنکبوت»: زنجی سجزی، ۱۳۶۴: ۲۲۷/۱؛ ذیل «عنکب»).

جُواز: کَدّ؛ مِهْراس (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۰۳/۱، ۸۶۷).

● **هاون** (جوهری، ۱۳۷۶: ۵۳۰/۲؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: قس: ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۷۳۶؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۶۳۰/۱؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۶؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۶۲۰/۱؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۳۴۵؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۴۳۳/۴، همگی ذیل «مهْراس»).

جهجهان: ۱. «عُبَب: آب های مندق، یعنی جهجهان [متن: جهجهان؛ تصحیح از سنا: ر-۴۰]» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۳/۱).

● **درمورد آب** (ریزان (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۹۹/۱۰، ذیل «دقق»: قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۰۰۹/۳، ذیل «عَب»).

۲. «توقُّص: جهجهان ره رفتن اسب». (قرشی، ۱۳۹۷: ۹۲۴/۱؛ نیز نک: همان: ۱۳۹۲/۲).

به صورت پیشپاره (نک: ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۴۴۳؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۴۸/۱؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۲۷۵، همگی ذیل «شفارج»: ناصر خسرو، ۱۳۵۳: ۴۶۱، پیشپاره و پیشپاره (نک: زمخشری، ۱۳۸۶: ۶۱؛ محمدبن عبدالخالق، ۱۳۹۲: ۷۹۵/۲؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۶۵۷/۲، همگی ذیل «شَفارج»: دهخدا، ۱۳۷۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ذیل «پیشپاره») ضبط شده است؛ با توجه به میزان اعتبار آثار مذکور، احتمالاً پیشپاره، که در متن مصحح نیز آمده، صورت اصلی و درست است.

تاه: «خَشَب: ... زدودن روی تیغ و جز آن چندان که تاه از وی دور شود و روشن گردد» (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۹/۱).

● **زنگ فلزات** (رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۸۲۳/۱، ذیل «خشب»).

تَرائیدن / تَراییدن: «نَثِث: ... ترائیدن خیک» (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۷۱/۱؛ «مُصَالَة: آب که از ماست یعنی سوزمه ... بیرون تراید» (همان: ۱۵۰۰/۲؛ نیز نک: رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: محمدبن عبدالخالق، ۱۳۹۲: ۱۳۳۱/۲، ذیل «نَثِث»).

تلخ روده: اَمَرّ (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۵۱/۱).

● **روده بزرگ** (جوهری، ۱۳۷۶: ۸۱۵/۲؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۸۶/۴، ذیل «أمر»).

- با جهش و شتاب (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۷۳۲/۴، ذیل «تکتیف»).
- چارمغز: ضَبْر (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۷۹/۱).
- گردو (جوهری، ۱۳۷۶: ۷۱۸/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۴۸/۳، ذیل «ضبر»).
- چپه: أحمق (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۳۰/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۲۵۸/۱؛ قس: تاج‌الاسامی، ۱۳۶۷: ۵، ذیل «ألفت»).
- چغزلاوه/ چغزلاوه/ جَغزلاوه: طَحْلَب و طَحْلَب؛ غُثْرَة؛ عَرْمَض؛ غَلْفَق (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۰/۱، ۵۸۴، ۷۱۵، ۹۴۹، ۱۲۹۱/۲؛ نمازی: ۴۶؛ سنا: پ-۱۴۸).
- جلبک (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۱۴، ذیل «طَحْلَب»؛ زوزنی، ۱۳۷۴: ۸۷۸، ذیل «طحلبه»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۹۹/۳، ذیل «غُثْر»^۱).
- چکميزک: مَثَن (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۲۰/۲).
- مرضی که به سبب آن ادرار به طور غیرارادی می‌ریزد، یا قطره‌قطره می‌چکد
- (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۲۰۰/۵؛ رشیدی، ۱۳۳۷: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۵۸/۴، ذیل «مَثَنَ فُلَانٌ مَثْنًا»).
- خَجَک: نقطه؛ نکته (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۴۲/۱، ۱۰۰۶؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۳۲۸/۴، ذیل «نکته»).
- خَدْرَک/ خُدْرَک: جَدْوَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۹۰۹/۲؛ سنا: ر-۴۸۸).
- پاره و جرقه آتش (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۶/۱، ذیل «خول»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۸۹/۱، ذیل «جمرة»).
- خُش/ خَش: صِهْرَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۷۹/۱).
- مادر زن یا مادر شوهر (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۳۴/۲، ذیل «صهرة»).
- خِشاوه کردن: «شَدَّبْتُ الشَّجَرَة: خشاوه کردم» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۱/۱).
- پیراستن درخت از شاخه‌های اضافی و خارها؛ وجین کردن (رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ذیل «خشباوه کردن»؛ دهخدا،

۱۳۷۷). در برخی متن‌های کهن، چغز و جغز به همین معنا مندرج است: «دیگر سال چغز آمد و خانه‌هاشان پُر شد ... باز خواهش کردند، موسی دعا کرد، خدای تعالی بادی بفرستاد و آن چغز همه بُرُفت و به دریا برد» (بلعمی، ۱۳۴۱: ۴۰۸؛ نیز نک: سوزنی سمرقندی، ۱۳۳۸: ۶۶؛ فرهنگ‌نامه قرآنی، ۱۳۷۷: ۹۵۰/۳؛ با توجه به این شواهد، شاید جغزلاوه و جغزلاوه نیز درست باشد.

۱. جغزلاوه در لغت‌نامه و پیکره فرهنگستان شاهی ندارد، رواقی و میرشمسی (۱۳۸۱) و شکوری و دیگران (۱۳۸۵) آن را ثبت نکرده‌اند؛ جغزلاوه نیز در هیچ‌یک از منابع مذکور موجود نبود، اما رواقی و صیاد (۱۳۸۳) جغزابه را با شاهی از یک متن معاصر تاجیکی آورده‌اند. جزء اول جغزلاوه، چغز، به معنای «غوک» و «قورباغه» است (نک: رواقی و صیاد، ۱۳۸۳: ذیل «جغزابه»؛ اسدی، ۱۳۹۰؛ دهخدا،

و آن را مَترس نیز گویند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۱۵/۲؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کرمنی، ۱۳۸۵: ۵۸۱/۱؛ ذیل «لعین»؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۱۵؛ ذیل «مَحْدَارَة»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۵۲/۳؛ ذیل «ضَبْغَطْرَى»؛ همان: ۲۸۹۹/۴؛ ذیل «لعین»).

خوسه شدن: «صُرُوف: ... خوسه شدن ماده‌سگ» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۸۱/۲؛ نمازی: ۳۸۹).

● (درمورد سگ ماده) پدید آمدن شهوت و میل جفت‌گیری در آن (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل «خوسه»؛ ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۴۷۶؛ ذیل «صَرَف»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۷۶۷/۲؛ ذیل «صَرَفَتِ الْكَلْبَةُ صَرَفًا و صِرَافًا»).

داردار کردن: مِمَاطَلَة؛ تسويف (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۰۴۲/۲، ۱۱۷۴، ۲۰۸۶؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۲۰۸/۴).

● درنگ، معطل و تأخیر کردن (برهان، ۱۳۴۲؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل «مِمَاطَلَة»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۵۶/۴؛ ذیل «مُمَاتَنَة»).

دارچوب: مِشْجَب (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۰/۱).

● چوب و تخته‌ای که روی آن رخت و لباس می‌انداختند (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۵۲/۱؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ کرمنی، ۱۳۸۵: ۵۹۳/۱؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۰۷؛ هردو ذیل «مشجب»؛ اسماعیل‌بن عباد، ۱۴۱۴:

۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۶۰۴/۲؛ ذیل «شَدَبَ الشَّجَر»).

خشک‌نای: حُنْجُور؛ حَلَق؛ حَلَقُوم (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۳۱/۱، ۱۲۳۷/۲، ۱۵۶۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۴۶۵/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۶۹۲/۱؛ ذیل «حَلَقُوم»).

خُشودن / خُشودن: «تَمَرِید: ... خُشودن و برگ دور کردن از درخت» (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۱۲/۱)؛ خَضْد؛ قُلْف (همان: ۴۳۵/۱، ۱۲۰۵/۲؛ نیز نک: اسدی ۱۳۹۰: ذیل «خُشود»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۸۴/۴؛ ذیل «تَمَرِید»).

■ مشتق: **خُشوده** (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۳۵/۱).

خُفْتَن: «رَوْب: خفتن شیر و جغرات شدن» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۰/۱؛ نیز نک: همان، ۱۳۴۳/۲).

● (درمورد شیر) غلیظ و بسته شدن و تبدیل شدن آن به ماست (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۴۰/۱؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۲۴۹/۲؛ ذیل «رَوْب»).

■ مشتق: **خُفْتَه** (خاثر) (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۲۹/۱، ۵۳۱، ۸۲۲، ۹۹۰، ۱۳۶۰/۲، ۱۶۹۵، ۱۷۳۹؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۵۵۶/۲).

خوسه: «الرَّجُلُ اللَّعِينُ: خوسه [متن: خوشه؛ تصحیح از سنگی: ۵۱۸؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ذیل «خوسه»؛ رواقی و صیاد، ۱۳۸۳: ذیل «خوسه»، «خوسیدن»]، یعنی صورت که در پالیزها برپا کنند به جهت گریختن سباع و وحش

- ۴۳۶/۶؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۴: ۴۸۴/۱، هردو ذیل «شجب»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۵۸۵/۲ ذیل «مشجب».
- دَبَّه: جَرَّةٌ؛ شَقِشَقَةٌ (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۹۵/۱، ۸۷۹؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۸۸۲/۲، ۱۰۰۷/۳؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۹۰/۳، ذیل «بَعیر ضامر».)
- درآشوردن: لَتَ (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۳۶/۱، نیز نک: همان، ۱۹۰۲/۲).
- به هم زدن و به هم آمیختن (دهخدا، ۱۳۷۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ۱۳۸۱؛ ذیل «آشوردن»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۶۰۳/۱، ذیل «مَجْدَح»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۸۵۹/۴ ذیل «لَتَ».)
- دروهِ / درده کردن (؟): «وَكُفَّ ... : چکیدن سقف خانه از باران، یعنی درده [نمازی]؛ سنا: دروه [کردن]» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۲۱/۲؛ نمازی: ۴۰۳؛ سنا: ر-۳۳۱؛ نیز نک: دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل «دروه»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۳۷۵/۴، ذیل «وَكُفَّ البیتُ وَكُفًّا»، به صورت «دروه».)
- دستیانه: قُلَّبَ؛ سَوَّارٌ؛ یَارِقٌ؛ مَسْكَ (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۷۵/۱، ۵۰۰، ۱۲۲۱/۲، ۱۳۱۷، ۱۳۴۸؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۵۲۸/۲).
- دستبند (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۶۵۶/۳، ذیل «قُلَّبَ».)
- دَسُورده / دَسُورده: مَحَوْر (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۱۴/۱).
- وردنه (دهخدا، ۱۳۷۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ رشیدی، ۱۳۳۷).
- دَفْزَكْ^۱ [متن: دفزک، دفزک؛ تصحیح از سنا: ر-۸۴، پ-۱۷۷، ر-۳۰۳، پ-۴۰۱، ر-۵۱۵]: وَثِیجٌ؛ ضَخْمٌ؛ تَقِیضُ الرِّقَّةِ؛ غَلِیظٌ؛ عَرَطْلٌ (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۱۸/۱، ۴۷۰، ۶۱۶، ۶۸۲، ۱۰۱۱، ۱۰۲۳/۲، ۱۱۱۹، ۱۱۷۳، ۱۴۵۸، ۱۵۰۳، ۲۰۳۴؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۵۰۱/۲، ۶۴۲، ۷۲۳).
- درشت و ستبر (برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۸۱/۱، ذیل «تَّخِن»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۰۹۸/۳، ذیل «عرطل».)
- دندان‌کاو: خِلَال (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۰۸/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۸۷۵/۱، ذیل «خلال».)
- دوڑخ [متن: دوزخ؛ تصحیح از نمازی: ۵۱۴، ۵۱۶، ۶۷۴]: جَحِیمٌ؛ جَهَنَّمٌ؛ هَاوِیَہ (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۴۸/۲، ۱۵۵۴، ۲۱۳۸).

مهم و ارزنده و بخشی از اطلاعات آواشناختی تاریخی صراح شده‌است. صاحبی (۱۴۰۲) نیز این نکته را، با استناد به نسخه‌ها و درج تصاویری از آن‌ها، متذکر گردیده‌است. با مراجعه به نسخ این اشکال را رفع کردیم.

۱. مصحح محترم، بر خلاف دستنویس مورد استفاده خود، فاء عجمی (ف) [β] را در سراسر متن به صورت «ف» ثبت کرده‌است (درمورد این واج‌گونه و اهمیت و قدمت آن، نک: صادقی، ۱۳۵۷: ۱۲۶)؛ این کار باعث از دست رفتن یکی از ویژگی‌های زبانی

۳۸، ذیل «تسوعة»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۳۳۱/۴، ذیل «توشیع».

زَلُوک: [عَلَقَة] (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۸۷/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۵۳۲/۴).

● زالو (رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۱۲/۳، ذیل «عَلَق»).

زَهیدَن: صَهی (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۰۷/۲؛ نیز نک: همان: ۱۸۶۴/۲).

● تراویدن و روان شدن (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۳۶/۲، ذیل «صَهی الجرح»).

سایه پوش: ظَلَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۵۲/۱).

● سایه بان (برهان، ۱۳۴۲؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۹۹/۳، ذیل «ظَلَة»).

سَبُوس آبه: «إِحْثَال: سَبُوس آبه دادن کودک را» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۹۱/۲).

● غذای بد (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۶۶۶/۴).

سَبُوسه / سَبُوسه: حَفَالَة؛ حَفَالَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۹۴/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۶۷۱/۴).

● خرده، ریزه و نخاله (رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ میدانی، ۱۳۸۲: ۵۰۱/۱؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۱۵۶/۱، هر دو ذیل «حَفَالَة و حَفَالَة»؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کردی نیشابوری، ۲۵۳۵: ۱۲۷؛ تاج/لاسامی، ۱۳۶۷: ۶۰۲؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۶۲۵/۲، همگی ذیل «نَشَارَة»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۶۶۹/۱، ذیل «حَفَالَة»).

رود جامه: «طَنْبُور: ... نوعی از رود جامه ها» (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۸۴/۱).

● ساز زهی (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۹۸/۱؛ ذیل «مَثَلْت»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۶۹/۳، ذیل «طَنْبُور»).

زَبُوده / زَبُوده: ۱. سَعَتَر (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۵۲/۱).

● آویشن (کردی نیشابوری، ۲۵۳۵: ۳۰۴؛ میدانی، ۱۳۸۲: ۵۰۶/۱، هر دو ذیل «سَعَتَر»؛ قس: تاج/لاسامی، ۱۳۶۷: ۵۹۱، ذیل «نَعْنَع»).

۲. طَهْفَة؛ صِلَیان (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۸۹/۲).

● گیاهی دشتی با گل های خوشه مانند و دانه های باریک مایل به زردی، و دارای خواص درمانی (دهخدا، ۱۳۷۷؛ ذیل «صِلَیان»؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۸۳/۳، ذیل «طَهْفَة»).

زَغَاک: [قَضِيب] (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۷۳۰/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۲۰۹۲/۵).

● شاخه درخت (رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: لسان/التنزیل، ۱۳۸۲: ۹۲، ذیل «ضَغْثًا»؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۱۷۸/۱، ذیل «خوص»).

زَغُوتَه: کُبَة و شِيعَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۸۹/۱؛ ۱۱۱۴/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۳۱۳/۱).

● ماسوره (رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۷۶۲/۱، ذیل «وَشِيعَة»؛ تاج/لاسامی، ۱۳۶۷:

سپسایگی: «نُکوص: سپسایگی رفتن»

(قرشی، ۱۳۹۷: ۹۲۳/۱؛ سنگی: ۲۷۲)؛

«القَهْقَری: نوعی از سپسایگی [متن

سپسایگی؛ تصحیح از سنگی: ۲۰۸] رفتن»

(همان: ۷۴۳/۱؛ نیز نک: قرشی، ۱۳۹۷:

۲۸۱/۱، ۳۰۵، ۱۰۱۳، ۱۰۷۳/۲، ۱۲۰۶).

● به عقب؛ به پشت (جوهری، ۱۳۷۶:

۴۲۹/۴؛ نیز نک: دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس:

صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۷۱۰/۳، ذیل

«قَهْقَری»).

به سپسایگی برگردانیدن: رُکس

(قرشی، ۱۳۹۷: ۸۳۰/۱).

● واژگون و برعکس کردن (جوهری،

۱۳۷۶: ۹۳۶/۳).

سرکار: مَنسَج و مَنسَج (قرشی، ۱۳۹۷:

۳۱۶/۱).

● کارگاه و جای بافتن جامه (جوهری،

۱۳۷۶: ۳۴۴/۱؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قیم،

۱۳۸۴؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۱۴۲/۴،

ذیل «منسج»).

سِکُو / سِکُو: مِذَری (قرشی، ۱۳۹۷:

۱۹۵۰/۲؛ سنا: پ-۴۹۷).

● ابزاری شبیه دست، دارای چند شاخه،

و دسته که با آن خرمن و غله کوفته‌شده

را می‌گرداندند و به باد می‌دادند تا دانه از

گاه جدا شود (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۳۴۵/۶؛

برهان، ۱۳۴۲؛ رامپوری، ۱۳۷۵؛ قس:

کرمینی، ۱۳۸۵: ۶۹۸/۱؛ صفی‌پوری،

۱۳۹۷: ۱۰۶۳/۲، هردو ذیل «مذری»؛

تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۱۴۳، ذیل «حفرا»).

سنگانه: صَعَوَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۰۳/۲).

● پرنده‌ای کوچک شبیه گنجشک با

منقار نازک و تیز، بال‌های گرد و پاهای

نسبتاً قوی که به رنگ‌های قهوه‌ای و

خاکستری دیده می‌شود (انوری، ۱۳۸۲:

ذیل «صعوه»؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس:

صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۷۷۸/۲، ذیل

«صعوه»).

شاماچه: إتب؛ جَوْب؛ لَبِيَّة؛ بَقِير و بَقِيرَة؛

صُدْرَة؛ مَجُول (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۹/۱، ۷۵،

۱۸۷، ۵۷۳، ۶۷۲، ۱۳۸۹/۲).

● پیراهن بی‌آستین، بی‌گریبان و کوچک

معمولاً زنانه؛ سینه‌پوش؛ نیم‌تنه (جوهری،

۱۳۷۶: ۸۶/۱، ۱۰۴، ۲۱۶، ۵۹۵/۲، ۷۰۹؛

رشیدی، ۱۳۳۷؛ رامپوری، ۱۳۷۵؛ ذیل

«صدره»؛ قس: تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۵۴،

ذیل «بقیر»؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۳۳۰/۱،

ذیل «سبیج»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۲/۱،

ذیل «أتب»).

شب‌مزد کردن: مُلَايَلَة (قرشی، ۱۳۹۷:

۱۴۹۷/۲).

● به‌مدت یک شب اجاره کردن

(ابن‌منظور، ۱۴۱۴: ۶۰۸/۱۱، ذیل «لیل»؛

قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۴۷/۴، ذیل

«ملایله»).

شُتْرَک: «تَأْطَمَ السَّيْلُ: شترک کرد، یعنی

موج» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۳۳/۲؛ نیز نک:

رشیدی، ۱۳۳۷).

شکفتن (۴): «لُهی و لُهیان: ... شکفتن از چیزی و روی گردانیدن از وی» (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۸۸/۲).

● ظاهراً دست برداشتن از چیزی، فراموش و ترک کردن و فرو گذاشتن آن (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۴۸۱/۶؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۳۹۴/۱۴، ذیل «سلا»؛ تفلّیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۶۴۷/۳، ذیل «لُهیان»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۴۲/۴، ذیل «لها عنه»).

شُکوفه: «سَعَفَة: شکوفه سر کودک که آن را شیرینه گویند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۷۱/۲).

● زخم (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۳۷۴/۴؛ ادیب نطنزی، ۱۳۸۴: ۴۰۴؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۵۸؛ تفلّیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۱۶۷/۳، همگی ذیل «سَعَفَة»).

شَلِم: صمغ؛ حَذال (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۷۷/۱، ۱۱۰۴/۲، ۱۱۳۰، ۱۳۹۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۴۰۹/۱؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۵۹؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۲۶۷/۱؛ هردو ذیل «دِیق»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۱۲/۲، ذیل «صمغ»).

شَمَلِیت: حُلَبَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۵/۱).

● شَمَلِیلَه (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۱۶؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۲۳۰/۱؛ هردو ذیل «حُلَبَة»).

شناخ / شَناح (۴): طَوَف (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۶۳۳/۲؛ سنگی: ۳۷۷؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۹۹۴/۵).

● مَشک های بادکرده یا چوب های به هم بسته، مانند سطحی صاف، که بر آن سوار می شدند و از آب می گذشتند (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۳۹۶/۴؛ فراهیدی، ۱۴۰۹: ۴۵۸/۷؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۲۲۷/۹؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۳۷۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۷۵/۳، ذیل «طوف»؛ به صورت «شناح»).

شَوَات / شَوَات: حَبَارَی (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۹/۱، ۵۹۸، ۱۶۲۱/۲؛ سنا: پ-۲۵؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۱۹/۱).

● هوبره (رشیدی، ۱۳۳۷؛ ذیل «شوات و شواد»؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۵۴۵/۱، ذیل «حباری»).

شوخیگین: «کَنَب: شوخیگین شدن دست» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۵/۱).

● (درمورد اعضای بدن) سخت شدن پوست و پینه بستن آن به دلیل کار زیاد (جوهری، ۱۳۷۶: ۲۱۵/۱؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۷۲۷/۱؛ هردو ذیل «کَنَب»؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ هردو ذیل «شوخی»؛ قس: تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۴۷۳؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۵۲۵؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۳۲۱؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۸۱۹/۴، همگی ذیل «کَنَب»).

شَنبَهِی کردن: سَبَت (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۲۱/۱).

● شنبه (شبات)^۱ را گرامی داشتن؛ به تقدس شنبه در دین یهود اشاره دارد. در این روز یهودیان موظف‌اند از مشاغل خود و برخی امور روزمره دست بکشند و فقط به عبادت و استراحت بپردازند (دهخدا، ۱۳۷۷؛ هاکس، ۱۳۹۴: ذیل «سبت»؛ قس: *لسان‌التنزیل*، ۱۳۸۲: ۱۴۸).

شیردوشه: عُلْبَة؛ مِلْبَن (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۷/۱، ۱۸۱۲/۲).

● ظرفی برای دوشیدن شیر (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۰۵/۳، ذیل «علبة»).

شیرینه: ۱. «سَعَفَة: شکوفه سر کودک که آن را شیرینه گویند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۷۱/۱).

● نک: شکوفه (قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۳۲/۱؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۳۳۷/۱؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۴۵۴/۲، همگی ذیل «سَعَفَة»).

۲. آفة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۰۴/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۵۵۴/۴؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۹۲/۴، ذیل «مَرَق»).

غاز کردن: «نکث: غاز کردن [متن: گردانیدن؛ تصحیح از نمازی: ۹۱؛ سنا: پ-۷۲] پشم کنانه را تا دوباره رشته شود» (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۷۲/۱؛ «تمزیع: ... پنبه

غاز کردن» (همان: ۱۱۰۲/۲؛ نیز نک: همان: ۱۴۳۶/۲).

● (درمورد پنبه و پشم) از هم باز و جدا کردن، برهم زدن و آماده کردن آن برای ریسیدن؛ حلاجی کردن (برهان، ۱۳۴۲: ذیل «غاز»، «غاز کردن»؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۱۰۹/۳، ۱۲۸۴؛ محمدبن عبدالخالق، ۱۳۹۲: ۳۶۷/۱، ذیل «تمزیع»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۹۸/۴، ذیل «تمزیع»).

غَرِيزَن: «صَلْصَال: گِل با ریگ آمیخته، یعنی غریزن» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۴۴/۲؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱: ذیل «غریزن»).

غورمگس: ذُبَابَة یقال هی الّتی لها اِبرة؛ نُعْرَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۶۴/۱، ۷۶۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۶۹۹/۲، ۸۳۱).

● نوعی مگس بزرگ سبزرنگ (جوهری، ۱۳۷۶: ۸۳۱/۲، ۲۲۱۰/۵؛ برهان، ۱۳۴۲: یا خرمگس (رشیدی، ۱۳۳۷؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۱۸۴/۴، ذیل «نُعْرَة»).

غوزه: حباب (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۷/۱، ۸۸۶، ۱۰۸۳/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۳۱۲/۳، ذیل «غُرَّان»^۲).

غَوْزَة نقره: قُداس؛ جُمَانَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۴۷/۱، ۱۷۳۱/۲).

۲. در گویش سولقان نیز qozqolak در معنای حباب کاربرد دارد (نک: کیا، ۱۳۹۰: ذیل «حباب»).

۱. عبری: צִבָּת (حییم، ۱۳۶۰: ۵۳۸).

صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۰۲/۱، ذیل «مِترَس».

قَدْرَه: وَشِیع (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۱۵/۲).

● نوعی از حصیر که از برگ خرما و جز آن می‌بافتند، بر چوب‌های سقف خانه می‌انداختند و خاک و گل بر آن می‌ریختند (برهان، ۱۳۴۲؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۰۳۸/۲، ذیل «وشیع»).

قَرِاشْتوک: عَوَّار؛ خُطَّاف (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۱۲/۱، ۱۱۵۵/۲، ۱۲۸۹).

● پرستو (زمخشری، ۱۳۸۶: ۷۸؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۱۷۳، هر دو ذیل «خُطَّاف»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۴۸۸/۱، ذیل «عوزة»؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۳۶۰، ذیل «عوار»؛ ده‌ار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۳۴۶/۱، ذیل «سمامة»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۳۱۴۷/۴، ذیل «نُسَاف»).

فَرْتود: الکبیر الہرم (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۳۲/۱، ۱۸۳۵/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۷۸۶/۲).

قَرغار

در فرغار نهادن: «مُصَقَّر: رطب که به دوشاب در فرغار نهند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۷۷/۱).

● خیساندن (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل «فرغار کردن»؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۷۱۵/۲).

فَرُوزِینَه^۱ [متن: فروزینہ، تصحیح از سنا: پ-۲۳]: حَصَب؛ مِسْعار و مِسْعَر (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۳/۱، ۶۵۱).

● مُهْرَه نقره (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی پوری، ۱۳۹۷: ۴۹۹/۱، ذیل «جمان»).

غوک چوب / عوک چوب: قُلَّة و مِقْلَاء (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۷۸/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۶۰۰/۲، سنا: ر-۱۴۷).

● دو چوب، یکی کوتاه و دیگری بلندتر که وسیله بازی کودکان بود (برهان، ۱۳۴۲؛ دهخدا، ۱۳۷۷، هردو ذیل «غوک چوب»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۹۱/۱، ذیل «مقلاء»، به صورت «غوک چوب»؛ صفی پوری، ۱۳۹۷: ۲۶۷۱/۳، ذیل «قله»).

فَدَرَنجک^۱ [متن: فدرنجک؛ تصحیح از سنا: ر-۴۰۳]: کابوس (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۰۷/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۸۲۷/۵؛ نیز نک: رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۵۹/۱، تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۴۷۷؛ جنابذی، ۱۳۹۳: ۳۲۳، همگی ذیل «کابوس»).

فَدَرَنگ^۱ [متن: فدرنگ؛ تصحیح از سنا: ر-۱۷۰]: شِجار (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۵۸/۱).

● چوبی بزرگ که پشت در می‌گذاشتند تا باز نشود (دهخدا، ۱۳۷۷؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۵۲/۱؛ تاج/الاسامی، ۱۳۶۷: ۲۷۷، هردو ذیل «شجار»؛

۱. با فاء عجمی (ف) [β].

- چیزی که با آن آتش روشن می‌کنند، مانند هیزم، خار و خاشاک (رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: *لسان‌التنزیل*، ۱۳۸۲: ۲۳، ذیل «وقود»؛ کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۶۵/۱، ذیل «شُعُول»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۶۴۲/۱، ذیل «حصب»).
- فریژ/ فریژ [متن: فریز، تصحیح از سنا: پ-۴۱۳، ر-۴۱۴، پ-۴۳۵] (کردن): [جَزَاز] (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۴۹/۲، ۱۵۵۲، ۱۶۴۹، ۱۹۵۰؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۸۸۵/۵).
- (معمولاً درمورد پشم گوسفند، بز و مانند آن‌ها) چیدن آن (برهان، ۱۳۴۲؛ قس: *تاج‌الاسامی*، ۱۳۶۷: ۹۷، ذیل «جَزاز»).
- مشتق: فریژناکرده (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۹۰/۱).
- فریژ (به فتح و کسر حرف اول)^۱ [متن: فریژ، تصحیح از سنا: ر-۸۴]: وَجَّ (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۱۸/۱).
- ظاهراً ریشه‌ای با خواص دارویی متعلق به گیاهی، مانند پایپروس، که در کنار یا درون آب می‌روید؛ یا سوسن زرد (رشیدی، ۱۳۳۷؛ ذیل «فریج و فریژ»؛ جرجانی، ۱۳۸۴: ۲۹۸/۱؛ کاسانی، ۱۳۵۸: ۷۰۳/۲-۷۰۴؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل «فریز»، «وج»؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۳۴۶/۱؛ حمیری، ۱۴۲۰: ۷۳۳/۱۱؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۲۸۵/۴؛ قیم، ۱۳۸۴، همگی ذیل «وج»؛
- قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۷۴۶/۱؛ *تاج‌الاسامی*، ۱۳۶۷: ۶۰۹، هردو ذیل «وَجَّ».
- فَسْرَه: «عُرَواء: فِسرَة اول تب» (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۰۲۲/۲).
- لرزه (رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۱۰۴/۳، ذیل «عرواء»).
- فُشارده: عَصَا (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۸۳/۱؛ سنا: پ-۷۵؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۳۰۷/۱؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۴، ذیل «انعصر»؛ *تاج‌الاسامی*، ۱۳۶۷: ۵۵۸؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۵۵۶/۱، هردو ذیل «مُجَاذَة»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۱۳۹/۳، ذیل «إنعصار»).
- کارچوب: مَنَسَج (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۱۶/۱).
- شانه بافندگی (رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: محمدبن عبدالخالق، ۱۳۹۲: ۳۱۴۲/۲؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۱۴۲/۴، هردو ذیل «مَنَسَج»).
- کاژه: ناموس؛ عَرِيش (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۳۲/۱، ۸۸۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۷۸۵/۲).
- کمینگاه صیاد (رشیدی، ۱۳۳۷؛ ذیل «کاژه»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۹۶۰/۳، ذیل «ط ل ن ف»).
- کاسه‌دوز: شَعَاب (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۴/۱).
- چینی‌بندزن (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۳۴۵/۱؛ *تاج‌الاسامی*،

۱. با فاء عجمی (ف) [β].

برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۱۷۰۸-۱۷۰۷/۲، ذیل «شوکه».

کژابه: مشجر؛ هودج؛ عَریش (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۶۵۸/۱، ۸۸۱؛ جوهری، ۱۳۷۶؛ ۶۹۳/۲؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵؛ ۶۵۳/۱، ذیل «مَحْمِل»؛ زمخشری، ۱۳۸۶؛ ۲۹، ذیل «هودج».

کش: ۱. عَرّ (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۶۹۶/۱).
● زخم دست و پای شتر که از آن زردآب بیاید (جوهری، ۱۳۷۶؛ ۷۴۲/۲؛ برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷).

۲. بَثَرَة (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۱۰۹۴/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶؛ ۱۲۷۲/۳).

● جوش و آبله (دهخدا، ۱۳۷۷؛ ذیل «بَثَرَة»؛ رشیدی، ۱۳۳۷).

کفن آهَنج: نَبَّاش (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۸۹۰/۱).

● کفن دزد (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: تاج/لاسامی، ۱۳۶۷؛ ۵۸۸؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰؛ ۶۲۷/۱؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۳۰۸۳/۴، همگی ذیل «نباش».

کفلِیزک (?): دُعْمُوص (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۹۰۶/۱).

● جانور کوچک یا کرمی سیاه که در آب‌های گندیده و برکه‌ها پدید می‌آید (ابن درید، ۱۹۸۸؛ ۱۱۹۶/۲؛ فیروزآبادی،

۱۳۶۷؛ ۲۷۳؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۱۶۴۲/۲؛ همگی ذیل «شعّاب».

کُبیده/ کُبیده: جَشِيشَة (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۸۷۳/۱).

● (درمورد گندم و مانند آن) آردکرده و کوبیده (جوهری، ۱۳۷۶؛ ۹۹۸/۳؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ برهان، ۱۳۴۲؛ قس: زوزنی، ۱۳۷۴؛ ۷۷، ذیل «جَش»؛ کرمینی، ۱۳۸۵؛ ۱۰۰/۱، ذیل «جَرِیش و الجَشِیش و البُرُور»؛ تاج/لاسامی، ۱۳۶۷؛ ۱۱۰، صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۴۵۳/۱، هردو ذیل «جَشِيشَة».

کُبچه/ کُبچه: مِلْعَقَة؛ مِجْدَح؛ مِیْجَر؛ مِخَوَض (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۳۲۸/۱، ۷۷۱، ۹۳۷؛ ۱۳۰۰/۲؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶؛ ۲۶، ذیل «مِخْبَصَة»؛ کرمینی، ۱۳۸۵؛ ۶۹۰/۱؛ تاج/لاسامی، ۱۳۶۷؛ ۵۷۲؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۲۸۹۸/۴، همگی ذیل «ملعقة».

کُرگَرانک: ناغِض؛ غُرُضُوف (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۹۶۲/۱، ۱۱۹۹/۲؛ نیز نک: برهان، ۱۳۴۲؛ رواقی و میرشمسی، ۱۳۸۱؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷؛ ۲۳۳۳/۳، ذیل «غُضُروف»^۱).

کُرِنده/ کُرِنده/ کُرِنده: «شَوَکَة الحائک»: کُرِنده بافکار که روی جامه به وی هموار کنند» (قرشی، ۱۳۹۷؛ ۱۳۳۸/۲؛ نیز نک:

cakarât, cokerâti, kert-kerto:ka, krož-kroža, koronč(j)koronč(j)uk.

۱. غُضُروف در بعضی از گویش‌ها و زبان‌های ایرانی نیز به صورت‌هایی شبیه این برابر نهاد رواج دارد (کیا ۱۳۹۰؛ صاحبی ۱۳۹۹، هردو ذیل «غُضُروف»:

- کرم شب‌تاب (رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۵۰۲/۴؛ ذیل «یراع».)
کنداکری: «نقر: ... کنداکری کردن در چوب» (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۶۴/۱؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۲۱۶/۴؛ ذیل «نقر»، به‌صورت «کنداگری».)
- **کنبیدن** (؟): «تزیغ: سوی یکدیگر کنبیدن [متن: کیابیدن؛ تصحیح از سنا: ر-۳۰۵]» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۲۷/۲).
- مایل شدن و میل کردن (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۳۲۰/۴؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۰۷۸/۳؛ ذیل «تزیغ»؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ برهان، ۱۳۴۲).
- **مشتق: کنبانیدن** [متن: کیابیدن؛ تصحیح از سنا: همانجا؛ سنگی: ۳۳۲] (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۷۱/۲؛ ذیل «أَزَاغُهُ إِزَاغَةً».)
- **گرده‌بان:** جَرْدَبَان (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۰/۱).
- شخص خسیسی که دستش را بر محتویات سفره می‌گذارد تا کسی غیر از خودش آن‌ها را نخورد (جوهری، ۱۳۷۶: ۹۹/۱؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۸۰؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۲۴/۱؛ هردو ذیل «جَرْدَبَان».)
- **گزیدگر:** ذِمّی؛ مُعَاهِد (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۸۷/۱؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۷۶/۳؛ ذیل «معاهد».)
- **گلو سرخ:** مَرِیء (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۳/۱؛ سنا: پ-۱۳).
- ۱۴۱۵: ۴۶۵/۲؛ ابن‌منظور، ۱۴۱۴: ۳۶/۷؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۹۷۱/۲؛ همگی ذیل «دعموص»؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۱۲؛ تاج‌الاسامی، ۱۳۶۷: ۱۷۹؛ هردو ذیل «دُعموص».)
- **کلاک‌موش:** ۱. جَرْد (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۳۶/۱، ۵۳۹، ۱۴۵۹/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۴۶۰/۲).
- موش نر (ابن‌درید، ۱۹۸۸: ۴۵۳/۱؛ ازهری، ۱۴۲۱: ۱۰/۱۱؛ اسماعیل‌بن‌عباد، ۱۴۱۲: ۶۵/۷؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۷۶؛ همگی ذیل «جَرْد»؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۲۵/۱؛ ذیل «جرذ».)
۲. یَرَبوع (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۳۱/۱، ۹۰۶، ۹۸۰، ۱۰۴۹/۲، ۱۵۷۴، ۲۰۰۰؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۹۲۱/۵).
- موش صحرایی (تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۱۰۳۵/۳؛ بادی، ۱۳۹۸: ۲۳۱؛ هردو ذیل «یربوع»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۷۹۲/۱؛ ذیل «یربوع».)
- **کَلَنج:** وسخ (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۰۹۷/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۲۷۷/۳).
- چِرک (برهان، ۱۳۴۲).
- **کمرساز:** اِبزیم (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۵۴۱/۱).
- زبانه‌کمربند (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۸۷۲/۵؛ میدانی، ۱۳۸۲: ۳۶۰/۱؛ قس: ادیب‌نطنزی، ۱۳۴۶: ۸۱؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۶/۱؛ هردو ذیل «اِبزیم».)
- **کمیچه:** یراع (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۲۲/۱).

مام‌ناف: قابَلة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۸۲/۲؛
قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۳۹/۱؛ ذیل «قبول
و قبیل و قابَلة»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷:
۲۵۱۸/۳، ذیل «قابَلة»).

ماهیانِه: صیر؛ صَحْنَة (قرشی، ۱۳۹۷:
۶۷۹/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۷۱۸/۲).

● غذایی که از ماهی‌های کوچک فراهم
می‌کردند (برهان، ۱۳۴۲؛ دهخدا، ۱۳۷۷:
ذیل «ماهیا به»، «ماهیانِه»؛ کردی
نیشابوری، ۲۵۳۵: ۱۴۳، ذیل «صیر و
صَحْنَة»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۸۳۸/۲، ذیل
«صیر»).

مَتَّه: عَتَّة؛ سَوَس (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۶۳/۱،
۸۳۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۹۳۸/۳).

● بید (حشره) (زمخشری، ۱۳۸۶: ۷۷،
ذیل «سوسَه»؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس:
صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۰۳۲/۳، ذیل «عَتَّة»؛
مرگامرگی: مَوْتان؛ جارف؛ الموتُ العام
(قرشی، ۱۳۹۷: ۲۴۰/۱، ۱۱۴۲/۲؛ جوهری،
۱۳۷۶: ۱۳۳۶/۴؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷:
۳۰۵۹/۴، ذیل «موتان»).

مَروسیدن / مَروسیدن: ۱. «مُعَالَجَة و عِلاج:
مروسیدن به بیمار و جز آن» (قرشی،
۱۳۹۷: ۳۰۴/۱؛ نیز نک: همان: ۵۰۵/۲؛
قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۲۰۷/۳، ذیل
«معالِجَة»).

۲. ممارِسة؛ مِراس (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۵۸/۱،
۱۹۹۸/۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۹۷۸/۳).

گَنگَلَج / گَنگَلَج [متن: کنکلاج؛ تصحیح
از سنگی: ۴، ۶۳]: تَأْتاء؛ اَرْت؛ فَدَم (قرشی،
۱۳۹۷: ۵/۱، ۲۲۰، ۱۶۳۸/۲).

● کسی که لکنت و گرفتگی زبان دارد
(جوهری، ۱۳۷۶: ۳۸/۱، ۲۴۹؛ اسماعیل‌بن
عباد، ۱۴۱۴: ۴۸۶/۹، ذیل «تَأْتاء»؛
رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل
«تَأْتاء»، «گَنگَلَج»؛ قس: صفی‌پوری،
۱۳۹۷: ۳۱۸/۱، ذیل «تمتام»).

گَوَالِیدن: ۱. نَتَّ و نَتَّو؛ نَشَأ و نَشَو؛ إیفاع؛
شَبُول؛ نَمُو (قرشی، ۱۳۹۷: ۴۶/۱، ۴۸،
۱۱۲۲/۲، ۱۴۳۸، ۲۱۱۳؛ نیز نک: رشیدی،
۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۲۴۱/۴،
ذیل «نما نَمُو»).

۲. «إِسباط: به درازا و پهنای گوالیدن»
(قرشی، ۱۳۹۷: ۹۸۱/۱؛ نمازی: ۳۲۵؛ سنا:
ر-۲۶۴؛ سنگی: ۲۸۸).

● جنبیدن (جوهری، ۱۳۷۶: ۱۱۲۹/۳؛
دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷:
۱۳۸۶/۲، ذیل «إسباط»).

گَوَه غَلطان: جَعَل (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۸۴/۲؛
قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۶۱/۱، ذیل
«جَعَل»).

لِبچور: «رجل شُفاهی: لبچور، یعنی
سطبرلب» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۸۵۱/۲؛ نیز
نک: دهخدا، ۱۳۷۷).

لُخ: بَرْدی (قرشی، ۱۳۹۷: ۳۲۹/۱؛ جوهری،
۱۳۷۶: ۳۵۹/۱).

● پاپیروس (دهخدا، ۱۳۷۷، قس:
صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۴۷۲/۱، ذیل «جوالح»).

- ۲۳۹۴/۶؛ نیز نک: دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۹۸۸/۴، ذیل «ممارسة».
- مُغْنَدِگی** [متن: مفیدگی؛ تصحیح از سنگی: ۱۹۴]: عَجَر؛ حَجَم (قرشی، ۱۳۹۷: ۶۹۲/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۷۳۷/۲).
- برآمدگی و ورم (تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۵۴۶/۲، ذیل «عجر»؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: زوزنی، ۱۳۷۴: ۲۴۹، ذیل «مَشَش»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۰۳۹/۳، ذیل «عَجَر»^۱).
- مورچه**: «وَدَعَة و وَدَعَة: شَبَه سپید که آن را مورچه خوانند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۱۱۱/۲)؛ مَنَقَاف (همان: ۱۲۱۷/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۳۰/۱۴، ذیل «ودعة»).
- موشک**: عَضَلَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۹۲۷/۲، جوهری، ۱۳۷۶: ۲۳۲۰/۶؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۷۱۹/۱، ذیل «حَمَاَة»).
- نَشْخُور**: اجترار (قرشی، ۱۳۹۷: ۵۸۸/۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۶۱۱/۲؛ قس: میدانی، ۱۳۸۲: ۳۹۰/۱؛ زنجی سجزی، ۱۳۶۴: ۷۷/۱، هردو ذیل «جَرَة»؛ زوزنی، ۱۳۷۴:
- ۷۲۹، ذیل «اجترار»؛ مقری بیهقی، ۱۳۶۶-۱۳۷۵: ۲۲۴/۱، ذیل «دسع».
- نَغْرُوج / نَغْرُوج**: مَدَمَك، مَطْلَمَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۳۳۱/۲).
- چوبی که با آن خمیر را باز می‌کنند؛ وردنه (رشیدی، ۱۳۳۷: ذیل «نغروج»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۶۵۰/۱، ذیل «مدمک»؛ زمخشری، ۱۳۸۶: ۲۶، ذیل «مراقق»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۰۰۵/۲، ذیل «مدمک»).
- نِکَاب / نِکَاف**: قُفَّاز (قرشی، ۱۳۹۷: ۸۰۱/۱، سنا: پ-۲۱۳).
- دستکشی که میرشکاران برای برداشتن باز و شاهین به دست می‌کردند (برهان، ۱۳۴۲؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۳۱/۱، ذیل «قُفَّاز»، به‌صورت «نکاف»).
- نِگَنده** [متن: نکنده؛ تصحیح از سنگی: ۸۷] کردن: شَمَج (قرشی، ۱۳۹۷: ۲۹۹/۲).
- بخیه زدن (برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷، هر دو ذیل «نگنده»؛ قس: فرهنگ مصادر اللغة، ۱۳۷۷: ۱۰۷، ذیل «تضریب»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۶۰۹/۲، ذیل «تشریح»، به‌صورت «نکنده کردن»^۲).

این واژه را به‌صورت مرغندگی ضبط کرده‌اند (نیز نک: کرمینی، ۱۳۸۵: ۲۱۹/۱، ۴۸۰، ذیل «دبيلة»، «عجرة»).

۲. در بعضی از منابع نیز به‌صورت نگنده زدن ثبت شده‌است (نک: زوزنی، ۱۳۷۴: ۵۴۷؛ مقری بیهقی، ۱۳۶۶-۱۳۷۵: ۵۴۵/۲، هردو ذیل «تضریب»).

۱. مُغْنَدَه به معنی «دمل» و «غده» در فرهنگ‌ها ثبت‌شده‌است و شاهدهایی هم دارد (نک: اسدی، ۱۳۹۰؛ برهان، ۱۳۴۲؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ دهخدا، ۱۳۷۷؛ تاریخ‌نامه طبری، ۱۳۸۰: ۳۰۱/۳؛ تفلیسی، ۱۳۵۰-۱۳۵۱: ۴۴۸/۱، ذیل «غدد»). دمل و غده برآمده است و مُغْنَدِگی در معنای «برآمدگی» صحیح به‌نظر می‌رسد. رواقی و میرشمسی (۱۳۸۱)

وَنَک: وَبَرَة (قرشی، ۱۳۹۷: ۷۶۹/۱).

● جانوری شبیه به گربه، اما کوچک‌تر از آن، کبودرنگ و بی‌دُم (برهان، ۱۳۴۲؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۸۴۱/۲؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۲۱۹/۴. ذیل «انقاض و نقوض».)
هزارخانه: «قَبَّة الشَّاةِ: ذات‌الأطباق و هو الحِفْث و ربَّما حُقِّقَتْ: هزارخانهٔ شکنجه» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۶۶/۱؛ نیز نک: همان، ۲۰۵۸/۲).

● قسمتی از احشای گیاه‌خوارانی مانند گوسفند و گاو که چند لایه دارد، و با شکنجه است (دهخدا، ۱۳۷۷؛ برهان، ۱۳۴۲؛ قس: زمخشری، ۱۳۸۶: ۳۸؛ دهار، ۱۳۴۹-۱۳۵۰: ۴۸۹/۱. هردو ذیل «قَبَّة»: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۵۰۸/۳. ذیل «قَبَّة الشَّاة».)

هُكَّه: فواق (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۲۹۷/۲).

● سکسکه (دهخدا، ۱۳۷۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۳۸۴/۳. ذیل «فواق».)
یارک: «سَلَى: پوست که بر روی شترپچه درکشیده زاید و آن را به پارسی، یارک

خوانند» (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۹۸۴/۲؛ نیز نک: رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۱۵۰۶/۲. ذیل «سَلَى».)

یَرا [متن: پرا، برا؛ تصحیح از سنگی: ۴۳۸؛ سنا: ر-۴۵۹] گرفتن: اقفعلال؛ [تقبض]؛ تشنُّج (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۸۸/۲، ۱۷۷۶؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۱۸۰۳/۵، ۲۱۴۶).

● (معمولاً درمورد اندام بدن) درهم کشیده و پُرچین و چروک شدن (برهان، ۱۳۴۲؛ دهخدا، ۱۳۷۷، هردو ذیل «یرا»؛ قس: کرمینی، ۱۳۸۵: ۵۵۹/۱. ذیل «کزاز»؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۲۶۵۱/۳. ذیل «اقفعلال».)

یَز: ثمام (قرشی، ۱۳۹۷: ۱۴۳/۱، ۴۰۰، ۱۱۰۶/۲، ۱۵۴۶).

● گیاهی خاردار که آن را در اطراف خیمه و سایر جاها می‌گذاشتند تا مانع رفت‌وآمد دیگران شوند (دهخدا، ۱۳۷۷؛ رشیدی، ۱۳۳۷؛ قس: صفی‌پوری، ۱۳۹۷: ۳۶۵/۱. ذیل «ثمام».)

۵. نتیجه‌گیری و روابط بینامتنی صراح با دیگر فرهنگ‌های قدیمی عربی-فارسی

در بخش قبلی، برابرنهادهای فارسی کم‌کاربرد *الصراح من الصحاح* ارائه شد و رخداد این واحدهای واژگانی در دیگر فرهنگ‌های قدیمی عربی-فارسی بررسی گردید. در جدول (۱) آن دسته از فرهنگ‌های عربی-فارسی پیش از *صراح* که لااقل سه برابرنهاد کم‌کاربرد مشترک با *صراح*، در معنی مورد نظر قرشی دارند، با بیان تعداد موارد مشابه و نیز میزان اشتراک و مشابهت به درصد، ذکر شده‌است (دربارهٔ تاریخ تألیف یا کتابت این آثار، نک: کرمینی، ۱۳۸۵: روی جلد؛ منزوی، ۱۳۳۷: ۱۱، ۱۹-۲۷، ۴۲-۴۳، ۶۵-۶۹، ۱۳۶-۱۳۸؛ محقق، ۱۳۸۲: سیزده).

جدول ۱. روابط بینامتنی صراح با فرهنگ‌های قبل از خود

نام کتاب	تعداد موارد مشابه	میزان مشابهت
تاج‌الاسامی	۲۵	٪ ۲۷.۱۷
تکملة الاصناف کرمینی	۳۴	٪ ۳۶.۹۵
دستوراللغة و المرقاة ادیب نطنزی	۵	٪ ۵.۴۳
قانون‌الادب تفلیسی	۴	٪ ۴.۳۴
کتاب‌المصادر زوزنی	۴	٪ ۴.۳۴
لسان‌التنزیل	۳	٪ ۳.۲۶
مقدمة‌الادب زمخشری	۱۷	٪ ۱۸.۴۷

آن دسته از فرهنگ‌های قدیمی عربی-فارسی بعد از صراح که دست‌کم سه برابر نهاد کم‌کاربردِ مشترک با صراح، در معنای مورد نظر قرشی دارند، نیز در جدول (۲) آمده‌اند (درباره تاریخ تألیف این آثار، نک: منزوی، ۱۳۳۷: ۱۵۲، ۱۶۹-۱۷۱، ۲۴۶؛ مهتدی، ۱۳۹۳: ۴۵-۴۷).

جدول ۲. روابط بینامتنی صراح با فرهنگ‌های بعد از خود

نام کتاب	تعداد موارد مشابه	میزان مشابهت
خلاصة‌اللغات جنابذی	۶	٪ ۴.۶۵
دستورالاخوان دهار	۱۳	٪ ۱۰.۰۷
منتهی‌الارب صفی‌پوری	۱۱۰	٪ ۸۵.۲۷

اگر واژه‌های نادر را به‌عنوان نمونه آماری در نظر بگیریم، می‌توانیم بگوییم که تأثیرپذیری صراح از تکملة‌الاصناف و تاج‌الاسامی، و تأثیرگذاری آن بر منتهی‌الارب چشم‌گیر و درخور توجه و بررسی بیشتر در پژوهش‌های بعدی است. افزون بر این باید اشاره کنیم که صراح من‌الصراح بیشترین میزان روابط بینامتنی را با منتهی‌الارب برقرار کرده‌است.

منابع

- ابن‌اثیر، مبارک‌بن محمد. (۱۳۶۷). *النهاية في غريب الحديث و الأثر* (تصحیح محمود محمد طناحی و طاهر احمد زاوی). قم: اسماعیلیان.
- ابن‌درید، محمدبن حسن. (۱۹۸۸). *جمهرة اللغة*. بیروت: دارالعلم.
- ابن‌منظور، محمدبن مکرم. (۱۴۱۴). *لسان‌العرب*. بیروت: دار صادر.
- ادیب نطنزی، بدیع‌الزمان ابوعبدالله حسین (منسوب). (۱۳۴۶). *المرقاة* (تصحیح سیدجعفر سجادی). تهران: بنیاد فرهنگ ایران.

ادیب نطنزی، بدیع الزمان ابوعبدالله حسین. (۱۳۸۴). *دستور اللغة* (تصحیح علی اردلان جوان). مشهد: به نشر.

اخوینی بخاری، ابوبکر ربیع بن احمد. (۱۳۴۴). *هدایة المتعلمین فی الطب* (تصحیح جلال متینی). مشهد: چاپخانه دانشگاه مشهد.

ازهری، محمد بن احمد. (۱۴۲۱). *تهذیب اللغة*. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

اسدی، ابومنصور احمد بن علی. (۱۳۶۵). *لغت فرس* (تصحیح فتح الله مجتبیای و علی اشرف صادقی). تهران: خوارزمی.

اسدی، ابومنصور احمد بن علی. (۱۳۹۰). *لغت فرس* (تصحیح عباس اقبال). تهران: اساطیر.

اسماعیل بن عباد، صاحب. (۱۴۱۴). *المحیط فی اللغة* (تصحیح محمد حسن آل یاسین). بیروت: عالم الکتب.

انجو شیرازی، میرجمال الدین حسین بن فخرالدین حسن. (۱۳۵۱). *فرهنگ جهانگیری* (تصحیح رحیم عفیفی). مشهد: دانشگاه مشهد.

انوری، حسن. (۱۳۸۲). *فرهنگ بزرگ سخن*. تهران: سخن.

بادی، ابوالفتح حمد بن احمد بن حسین. (۱۳۹۸). *الملخص فی اللغة* (تصحیح غلامرضا دادخواه و عباس گودرز نیا). تهران: انتشارات دکتر محمود افشار.

بخارایی، محمد بن محمد بن نصر. (۱۳۶۵). *المستخلص یا جواهر القرآن* (تصحیح مهدی درخشان). تهران: دانشگاه تهران.

برهان، محمد حسین بن خلف تبریزی. (۱۳۴۲). *برهان قاطع* (تصحیح محمد معین). تهران: کتابفروشی ابن سینا.

بلعمی، ابوعلی محمد بن محمد. (۱۳۴۱). *تاریخ بلعمی* (تصحیح محمد تقی بهار). تهران: اداره کل نگارش وزارت فرهنگ.

تاج الاسامی. (۱۳۶۷). *تصحیح علی اوسط ابراهیمی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

تاریخنامه طبری (منسوب به بلعمی). (۱۳۸۰). *تصحیح محمد روشن*. تهران: سروش.

تراجم/اعاجم. (۱۳۶۶). *تصحیح مسعود قاسمی و محمود مدبری*. تهران: اطلاعات.

تفلیسی، ابوالفضل حبیب بن ابراهیم بن محمد. (۱۳۵۰-۱۳۵۱). *قانون الادب* (تصحیح غلامرضا طاهر). تهران: بنیاد فرهنگ ایران.

جرجانی، اسمعیل بن الحسن بن محمد الحسینی. (۱۳۸۴). *الاغراض الطبیة و المباحث العلامیة* (تصحیح حسن تاجبخش). تهران: دانشگاه تهران.

جنابذی، محمد مؤمن بن ابوالحسن. (۱۳۹۳). *خلاصة اللغات* (تصحیح حسین مهتدی). قم: مجمع ذخایر اسلامی.

جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۳۷۶). *الصاحح (تاج اللغة و صحاح العربیة)* (تصحیح احمد عبدالغفور عطار). بیروت: دارالعلم.

- حمیری، نشوان بن سعید. (۱۴۲۰). *شمس‌العلوم و دواء کلام العرب من الکلوم* (تصحیح مطهر بن علی اریانی و دیگران). دمشق: دارالفکر.
- حیدریان، محمدحسین. (۱۳۹۷). مقدمه کتاب: نک: قرشی.
- حییم، سلیمان (۱۳۶۰). *فرهنگ عبری-فارسی*. تهران: انجمن کلیمیان تهران.
- خطیب کرمانی، حسن. (۱۳۶۲). *ملخص اللغات* (تصحیح سیدمحمد دبیرسیاقی و غلامحسین یوسفی). تهران: علمی و فرهنگی.
- درایتی، مصطفی. (۱۳۸۹). *فهرستواره دست‌نوشته‌های ایران (دنا)*. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- دهار، قاضی‌خان بدر محمد. (۱۳۴۹-۱۳۵۰). *دستورالآخوان* (تصحیح سعید نجفی اسداللهی). تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). *لغت‌نامه*. تهران: دانشگاه تهران.
- ذاکراالحسینی، محسن. (۱۳۸۲). مقدمه کتاب: نک: قرشی.
- رامپوری، غیاث‌الدین محمد. (۱۳۷۵). *غیاث‌اللغات* (به کوشش منصور ثروت). تهران: امیرکبیر.
- رشیدی، عبدالرشید بن عبدالغفور. (۱۳۳۷). *فرهنگ رشیدی* (تصحیح محمد عباسی). تهران: کتاب‌فروشی بارانی.
- رواقی، علی و میرشمسی، مریم. (۱۳۸۱). *ذیل فرهنگ‌های فارسی*. تهران: هرمس.
- رواقی، علی و صیاد، شکیبا. (۱۳۸۳). *زبان فارسی فراودی (تاجیکی)*. تهران: هرمس.
- زمخشری، جارالله ابوالقاسم محمود. (۱۳۸۶). *مقدمه‌لادب* (از روی چاپ لیبزیک ۱۸۴۳) (با مقدمه مهدی محقق). تهران: مؤسسه مطالعات اسلامی دانشگاه تهران - دانشگاه مکیل.
- زنجی سجزی، محمود بن عمر. (۱۳۶۴). *مهذب الاسماء فی مرتب الحروف و الأشياء* (تصحیح محمدحسین مصطفوی). تهران: علمی و فرهنگی.
- زوزنی، ابوعبدالله حسین بن احمد. (۱۳۷۴). *کتاب‌المصادر* (تصحیح تقی بینش). تهران: البرز.
- سوزنی سمرقندی، محمد. (۱۳۳۸). *دیوان حکیم سوزنی سمرقندی* (تصحیح ناصرالدین شاه‌حسینی). تهران: امیرکبیر.
- شکوری، محمد جان و دیگران. (۱۳۸۵). *فرهنگ فارسی تاجیکی*. تهران: فرهنگ معاصر.
- صاحبی، سیدمحمد. (۱۳۹۹). *فارسی آواده‌ای*. تهران: کتاب بهار.
- صاحبی، سیدمحمد. (۱۴۰۲). *نقدی بر تصحیح الصراح من الصراح*. کهن‌نامه ادب پارسی، ۱۴(۲)، ۲۲۹-۱۹۷. doi: 10.30465/CPL.2023.41615.3108
- صادقی، علی‌اشرف. (۱۳۵۷). *تکوین زبان فارسی*. تهران: دانشگاه آزاد ایران.
- صادقی، علی‌اشرف. (۱۳۹۲). *فرهنگ جامع زبان فارسی*، ج ۱ (آ). تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- صفی‌پوری، عبدالرحیم بن عبدالکریم. (۱۳۹۷). *منتهی‌الأرب فی لغات العرب (عربی-فارسی)* (تصحیح علیرضا حاجیان‌نژاد). تهران: سخن.
- فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۰۹). *کتاب‌العین*. قم: هجرت.

- فرهنگ مصادر اللغة (عربی-فارسی، بخش ثلاثی مزید فیه). (۱۳۷۷). (تصحیح عزیزالله جوینی). تهران: دانشگاه تهران.
- فرهنگ‌نامه قرآنی. (۱۳۷۷). با نظارت محمدجعفر یاحقی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- فیروزآبادی، محمد بن یعقوب. (۱۴۱۵). القاموس المحيط. بیروت: دار الکتب العلمیة.
- قرشی، جمال‌الدین ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد. (۱۳۸۲). عراضة العروضین (تصحیح محسن ذاکرالحسینی). تهران: نامه فرهنگستان، ضمیمه ۱۳.
- قرشی، جمال‌الدین ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد. (۱۳۹۷). الصراح من الصحاح (تصحیح محمدحسین حیدریان). تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- قرشی، جمال‌الدین ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد. الصراح من الصحاح. نسخه خطی مجلس سنا، شماره ۴۴۶.
- قرشی، جمال‌الدین ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد. الصراح من الصحاح. نسخه خطی مدرسه نمازی خوی، شماره ۴۲.
- قرشی، جمال‌الدین ابوالفضل محمد بن عمر بن خالد. الصراح من الصحاح (تصحیح محمد شفیع بن محمد سعید). کانپور (چاپ سنگی).
- قیم، عبدالنبی. (۱۳۸۴). فرهنگ معاصر عربی-فارسی. تهران: فرهنگ معاصر.
- کاسانی، ابوبکر علی بن عثمان. (۱۳۵۸). ترجمه صیدنه (تألیف ابوریحان بیرونی) (تصحیح منوچهر ستوده و ایرج افشار). تهران: شرکت افست.
- کردی نیشابوری، ادیب یعقوب. (۲۵۳۵). کتاب‌البغه (تصحیح مجتبی مینوی و فیروز حریرجی). تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- کرمینی، علی بن محمد بن سعید. (۱۳۸۵). تکملة الاصناف (تصحیح علی رواقی). تهران: انجمن آثار و مفاخر فرهنگی.
- کیا، صادق. (۱۳۹۰). واژه‌نامه شصت‌وهفت گویش ایرانی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- لسان‌التنزیل. (۱۳۸۲). تصحیح مهدی محقق. تهران: علمی و فرهنگی.
- محمد بن عبدالخالق بن معروف. (۱۳۹۲). فرهنگ کنز اللغات (تصحیح سیدرضا علوی). تهران: مرتضوی.
- محقق، مهدی. (۱۳۸۲). مقدمه کتاب: نک: لسان‌التنزیل.
- مرتضی زبیدی، محمد بن محمد. (۱۴۱۴). تاج‌العروس (تصحیح علی شیری). بیروت: دارالفکر.
- مروزی، شمس‌العارفین محمد بن منصور المتحمّد. (۱۳۶۱). الدرر فی الترجمان (تصحیح محمدسرور مولایی). تهران: علمی و فرهنگی.
- مصطفوی، محمدحسین. (۱۳۶۴). مقدمه کتاب: نک: زنجی سجزی.

- مقری بیهقی، ابوجعفر احمد بن علی. (۱۳۶۶-۱۳۷۵). *تاج‌المصادر* (تصحیح هادی عالمزاده). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- منزوی، ع. (۱۳۳۷). *فرهنگ‌نامه‌های عربی به فارسی*. تهران: دانشگاه تهران.
- مهندی، حسین. (۱۳۹۳). *مقدمه کتاب: نک: جناب‌دی*.
- میدانی، ابوسعید سعید بن احمد. (۱۳۸۲). *الاسمی فی الاسماء* (تصحیح جعفر علی امیدی نجف‌آبادی). تهران: اسوه.
- میرسید شریف جرجانی. (۱۳۳۳). *ترجمان‌القرآن* (تصحیح محمد دبیرسیاقی). تهران: چاپخانه حیدری.
- ناصر خسرو. (۱۳۵۳). *دیوان ناصر خسرو* (تصحیح مجتبی مینوی و مهدی محقق). تهران: دانشگاه تهران.
- هاکس، جیمز. (۱۳۹۴). *قاموس کتاب مقدس*. تهران: انتشارات اساطیر.